

Az Akadémiai Kiadó Magyarország legrégebbi, 1828 óta működő kiadója, a közép-európai régió tudományos piacának vezető tartalomszolgáltatója. A kiadó több mint hatvan magyar és idegen nyelvű tudományos folyóiratot ad ki a magyar és a nemzetközi piac számára, elsősorban online tartalomszolgáltatásként, többségüket nyomtatott formában is.

A kiadó második szakterülete a magyar egynyelvű és kétnyelvű szótárkiadás. A szótárak 1998 óta folyamatosan bővülő, strukturált adatbázisban, számos programozott kényelmi funkcióval ellátva, online szótárszolgáltatás keretében és nyomtatott formában is megvásárolhatók.

Harmadik nagyobb kiadási területe a tudományos könyvek, tudományt népszerűsítő művek, felsőoktatási tankönyvek, valamint a tudomány alapvető kézikönyvei. 2016 óta ezek a művek egyrészt visszamenőlegesen digitalizálva (ez a régebben megjelent, időtálló akadémiai kiadványokat jelenti), másrészt az új tartalmakkal bővítve, online szolgáltatásként, a MeRSZ okoskönyvtárban érhetők el.

A kiadó alapítója és egyik tulajdonosa a Magyar Tudományos Akadémia, többségi tulajdonosa a Wolters Kluwer multinacionális információszolgáltató vállalat.

AZ AKADÉMIAI KIADÓ EGY- ÉS KÉTNyelvű SZÓTÁRI ADATBÁZISA

A kiadó alapítása óta folyamatosan ad ki szótárakat. Az MTA elődjét, a Tudós Társaságot szótárak, folyóiratok és a tudomány műveléséhez szükséges kézikönyvek kiadása céljából hozták létre. Az Akadémia alapítása körüli időszakot a Habsburg Monarchiától való elszakadás, a független Magyarország felépítésének gondolata és terve határozta meg. Az önállósodásban mint nemzeti törekvésben kiemelt szerepe volt a magyar nyelv használatának: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós...”. Magyar nyelvű színház, magyar nyelvű könyvkiadás, magyar nyelvű parlament – ezek lelkesítették az akkori magyarságot.

Ebben a korszakban jelent meg a társaság első kiadványa: *Magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai* – a magyar nyelv rendszerező, az írásbeli kommunikációt előmozdító regulája és az első szótár, Vörösmarty Mihály *Magyar–német zsebszótára* (1832).

Történelmi korszakok, kormányok, rezsimek váltották egymást, két világháború pusztított, de a Magyar Tudós Társaság eredeti gondolata, miszerint kellene egy tudományos kiadó, amely magyar nyelven adja ki a magyar tudomány eredményeit és a tudomány műveléséhez elengedhetetlenül szükséges kézikönyveket, szótárakat, maradandónak, időtállóknak és értékesnek bizonyult.

Az Akadémiai Kiadó a következő, 1950 utáni periódusban, a szocializmus múltat eltörölő és újat építő korszakában nyerte el mai nevét, és ekkor rendelték az MTA felügyelete alá. A cél ugyanaz volt: a magyar tudományos eredmények közzététele magyar és idegen nyelven. Ebben a korszakban az Akadémiai Kiadó mint állami vállalat abszolút monopolhelyzetben volt, versenytársak nélkül, kizárólagos joggal rendelkezett folyóiratok, lexikonok és szótárak kiadására. A megírás, szerkesztés, kiadás és gyártás költségei rendelkezésre álltak. Ez volt a kiadó legtermékenyebb korszaka. A szótárakat érintette a legkevésbé az ideológiai nyomás, szakmailag világszínvonalú szótárak készültek. A hatalmas mennyiség egyrészt a monopolhelyzetből adódott, másrészt folyamatosan rendelkezésre állt egy belső szerkesztői stáb, harmadrészt megvolt hozzá a kiadói szakértelem. A szakszerkesztőségekben az arra szakosodott szerkesztők szerkesztették és alkották meg a szótárakat, lexikonokat. A minőségi, profi szótárszerkesztés időigényes és költséges vállalkozás, és hosszabb tanulási folyamat eredményeként megszerezhető szaktudást igényel. Nyelvismeretet, nyelvészeti alapismereteket és precíz filológiai munkát, sok-sok utánanézés, szakmai konzultációt kíván. A kiadóban a hosszú évek alatt létrejött szótárszerkesztőség mint szellemi műhely olyan hozzáadott értékkel rendelkezett, amely másutt nem volt. Ez a termékeny és magas színvonalú „szótártermelési” időszak 1950-től 1990-ig tartott.

1996 áprilisában a Wolters Kluwer multinacionális kiadó lett az Akadémiai Kiadó többségi tulajdonosa. Az új tulajdonosi szerkezet következtében jelentős tőke áramlott be a kiadásba, és a három fő terület némi profiltisztítás után megmaradt. Megkezdődött a teljes szótári portfólió digitális adatbázisba rendezése, szerkesztése, bővítése, frissítése. A tartalom és a szótári tartalmat közvetítő szoftver együttes felépítése világszínvonalú adatbázist eredményezett. A <https://szotar.net> domain regisztrálása 1998-ban megtörtént. Mind az XML-adatbázis, mind az adatbázis létrehozását elősegítő technológia egyedülálló volt Magyarországon. Akkor ez a hatalmas beruházást és emberi erőforrást igénylő innováció korainak bizonyult. A szótárakat továbbra is nyomtatott formában vásárolták. Az ekkortól épített adatbázis lett a jövő záloga. A kiadó volt Magyarországon az első, amelyik képes volt arra, hogy az adatbázisból bármikor, bármilyen kimenetet létrehozson: nyomtatott művet, CD-ROM-mal, majd online hozzáféréssel, csak online szolgáltatást, bármilyen eszközön és bármilyen szoftverhez integrálva. A kiválasztott technológiai háttér időtállóan

bizonyult, a kiadó 2003-ban elsőként tudott online tartalmaival a EISZ Nemzeti Programhoz csatlakozni.

Ma a program segítségével 31 online szótárhoz férhetnek hozzá az intézményi felhasználók. Kitágult és jelentősen megváltozott a formátum és a hozzáférés módja. Ma egyetlen szolgáltatási felületen, ugyanabban a keretrendszerben használható, kereshető valamennyi szótár. Számos kényelmi funkciót dolgoztunk ki a szótári adatbázis folyamatos építésekor. A magyar nyelvű kereséseket ragozott alakban is beírhatja a felhasználó. Az angol szótárban a kiejtés kattintással maghallgatható. Az adatbázis szótárai minden ma létező platformon használhatók és az MS Word szövegszerkesztőjébe is beépíthetők.

Ugyanakkor nem egyenszótárakat hoztunk létre (az ilyen kísérletek megbuktak a szakmában), hanem az adott nyelv nyelvi sajátosságait messzemenően figyelembe vevő, egyedi szótári alkotásokat. A szótári adatbázisok folyamatosan, ütemezetten frissülnek, és ez nemcsak a tartalmi bővítésekre, kiegészítésekre, korrekciókra vonatkozik, hanem az informatikai megoldásokra is. A globális rendszer fejlesztésének előnye, hogy valamennyi tartalmat érinti (pl. szótóves, ékezetek nélküli keresés, transliterációs keresés a nem latin betűt használó nyelvek esetében). A szótári adatbázis a felhasználói igényeket a lehető legnagyobb mértékben tudja kiszolgálni. Az adatbázis – összetettsége és információgazdagsága következtében – API segítségével más informatikai rendszerekbe integrálható. A sok-sok folyamatos szakmai, szerkesztési munka meghozza a gyümölcsét: a legkorszerűbb nyelvtechnológiai megoldások és profi szótárszerkesztők, lexikográfusok közös munkája eredményeképpen olyan hatalmas adatbázis jött létre, amely hosszú távon biztosítja, hogy a szótárhasználókat a legjobb szótárakkal lássuk el.

Vörösmarty szótára véges számú szótárhasználóhoz jutott el – ma fizikai, földrajzi határok nélkül, formátumbeli korlátok nélkül szótárazhatunk.

Egy 2018-as, 29 európai országot érintő és 9099 főt megkérdező online kutatás feltérképezte, milyenek a szótárhasználati szokások, és milyen szótárat igényel a mai szótárhasználó.¹ A kutatás eredményei szerint a felhasználó elsősorban azt várja a szótártól, hogy legyen hiteles, megbízható, áttekinthető, naprakész, gyors, hozzáférhető és testre szabható. Az online tartalomfogyasztási kultúrában nincs jelentősége a földrajzi helynek, csak internetre van szükség.

Az Akadémiai Kiadó szótári adatbázisa szakember által szerkesztett szótárakból áll, profi kiadói, informatikai háttérrel rendelkezik. Az XML-alapú, strukturált adatbázis 35 millió szótári adatot, 5 millió címszó értékű keresőkifejezést, 40 szótárat tartalmaz 12 nyelven (magyar, angol, német, francia, olasz, spanyol, holland, orosz, svéd, latin, szlovén, kínai).

¹ KOSEM, Iztok [et al.]: The Image of the Monolingual Dictionary Across Europe. Results of the European Survey of Dictionary Use and Culture. = International Journal of Lexicography, 32. évf. 1. sz. 2019. 92-114. p. DOI: [10.1093/ijl/ecy022](https://doi.org/10.1093/ijl/ecy022)

A program biztosítja a gyors keresést: 0,2 másodperces átlagos keresési idővel, prediktív szövegbevitellel, szótöves kereséssel, transliterációval, ékezet, szóköz nélküli kereséssel segíti a felhasználókat. A felület automatikusan alkalmazkodik a képernyőmérethez és a futó szoftverhez.

A határon túli magyarságot az anyanyelv és az azonos nemzeti identitástudat köti össze. A szotar.net-en hozzáférhető szótárak elsősorban magyar anyanyelvű használóknak készültek. Az anyanyelvi szótárakhoz (*A magyar helyesírás szabályai, Magyar értelmező kéziszótár, Magyar szinonimaszótár*) való hozzáférés elemi igény. Hasonlóan fontos igény a nagy, kurrens nyelvek szótáraihoz való hozzájutás. Emellett a kevésbé használt nyelvek szótárait is közzétesszük. Most készül a lengyel és a szerb szótár. A folyamatos fejlesztés mind a tartalmakra, mind a technológiára érvényes a szótárhasználók minél teljesebb körű kiszolgálása érdekében.

A MAGYAR ELEKTRONIKUS REFERENCIAMŰ SZOLGÁLTATÁS (MERSZ)

Magyarország legrégebbi kiadói műhelye és legmodernebb kiadói megoldása – így foglalható össze az Akadémiai Kiadó online okoskönyvtárának célja és küldetése, azaz a legnemesebb kiadói hagyományokat, az idők során felhalmozott szaktudást és az innovációt ötvözve fenntartható és jövőbe mutató megoldást kínálni a magyar nyelvű tudományoskönyv-kiadás egyre nyilvánvalóbb nehézségeire.

A MeRSZ a legváltozatosabb tudományterületeket képviselő lektorált kézikönyveket, monográfiákat, tanulmányköteteket, felsőoktatási tankönyveket és jegyzeteket gyűjti és adja közre. Célja, hogy a hazai szerzők kéziratai a hagyományos kiadói gondozás és a rugalmas technológia révén minél gyorsabban és hatékonyabban eljussanak olvasóikhoz, minden korábbinál szélesebb körű terjesztést, nagyobb láthatóságot biztosítva a műveknek – a digitális megjelenés mellett akár nyomtatott formában is.

Az elmúlt évek tapasztalata megmutatta, hogy a folyamatosan csökkenő példányszámok mellett a nyomtatott szakkönyvek kiadása önmagában már nem fenntartható. Az ilyen művek közreadásának egyértelmű útja a digitalizáció, ám az korántsem magától értetődő, hogy melyik modell és kiadási forma szolgálhatja ki leghatékonyabban a megváltozott olvasói igényeket ebben az új, felfokozott tempójú, folyamatosan friss tartalmakat igénylő környezetben.

A kiadó a kezdetben CD-n, DVD-n megvásárolható, később letölthető PDF-változatok után a 2010-es évek elején kezdett bele a valódi e-könyvek kiadásába: EPUB és MOBI

formátumban tette elérhetővé a szakkönyvek jelentős részét, és minden új nyomtatott kiadás mellé az e-könyves változat is megjelent. Az e-könyvekre azonban egészen minimális vásárlói igény mutatkozott, mivel a felhasználók digitális tartalomfogyasztási módja megváltozott: a letölthető formátumok helyett az internetes keresőkhöz hasonló gyorsasággal szeretnék elérni a kívánt tartalmakat, mindehhez a számítógép mellett egyre inkább mobileszközöket használva.

A megoldást egy online platform és szolgáltatás kifejlesztésében láttuk, amely gyorsan, kényelmes funkciókkal kiegészítve, bármilyen eszközön biztosíthatja a tartalmak elérését. Kiadónk 2016 januárjában indította el online tartalomszolgáltatását MeRSZ néven, amely jelenleg több mint 600 mű teljes szövegű elektronikus elérését biztosítja, és évről évre mintegy 150-200 új címmel bővül. A gyűjteményben a legkülönbözőbb tudományterületek képviseltetik magukat, a gazdasági és jogi kiadványok mellett nagyszámú műszaki, természettudományos, illetve humán- és társadalomtudományi tartalom is elérhető.

A MeRSZ online könyvtár folyamatosan bővülő kínálatával, országos lefedettségével, felhasználóinak hétről hétre növekvő számával minden korábbinál hatékonyabb terjesztést, nagyobb láthatóságot biztosít az itt megjelenő műveknek. A kifejezetten a tanulás, oktatás és kutatás céljára létrehozott és azóta is nagy erővel fejlesztett online könyvtár tudása messze felülmúlja a jelenleg ismert egyéb e-könyves megoldásokét. A MeRSZ minden eszközön és környezetben reszponzív, egységes megjelenést nyújt, használatához mindössze egy böngészőre és internetkapcsolatra van szükség. A webes felület mellett mobilalkalok szolgálják ki az egyre nagyobb számú mobileszközön olvasó felhasználót.

A tartalomban való gyors és kényelmes navigáció mellett a releváns információ pontos és gyors elérését akár a teljes adatbázis, akár egy-egy mű szövegében való keresés segíti. A rendszer emellett egyéni könyvjelzők és jegyzetek elhelyezését, illetve saját tartalmak létrehozását és megosztását is lehetővé teszi. A digitális formátumnak köszönhetően a kattintható belső és külső hivatkozások mellett a művekben változatos multimédiás elemek (videók, animációk, hangok, letölthető objektumok) is elhelyezhetők.

A gyors és kényelmes használatot biztosítja, hogy a megjelenítéshez szükséges konverzió futási időben zajlik, így elkerülhető a nagyméretű fájlok letöltésével járó várakozás. Az online megjelenés lehetőséget teremt a könyvek frissítésére is, hogy a felhasználók mindig naprakész tartalmakat kapjanak. A dokumentumok letöltése helyett azok online szolgáltatásán alapuló modell egyszersmind a jogosulatlan felhasználás ellen is lényegesen komolyabb védelmet nyújt, mint a hagyományos e-könyves megoldások.

A MeRSZ-en megjelent könyvek teljes értékű, digitális kiadásnak minősülnek, ISBN és DOI azonosítót kapnak, illetve a Magyar Tudományos Művek Tárában is feltüntethetők, és idézeteket is lehet rájuk gyűjteni. A művek a bekezdések szintjén hivatkozhatók, az idézett

szöveghely pontos bibliográfiai leírása egyetlen kattintással választható formátumban kimásolható vagy valamely hivatkozáskézelő programba letölthető.

A MeRSZ használóinak köre a szolgáltatás elindítása óta dinamikusan bővül. Az EISZ Nemzeti Program révén mára a legtöbb hazai (és számos határon túli) egyetem, a nagyobb könyvtárak és több kutatóintézet, közgyűjtemény IP-tartományából (illetve Shibboleth-azonosítással vagy VPN-nel tetszőleges külső helyszínről) bárki számára szabadon elérhető az adatbázis teljes tartalma. Az aktív felhasználók száma meghaladja az 50 ezer főt, és ez a szám hétről hétre folyamatosan növekszik. Az elérhető művek és a felhasználók számának bővülését jócskán meghaladó ütemben erősödik a használat is. Az első év néhány ezres kattintásszáma után 2019-ben egy év alatt, 2020-ban csupán fél év alatt 2,5 millió dokumentummegtekintést regisztráltunk.

A tartalom bővítés során a kiadó legfőbb szempontja, hogy a felhasználók szükségleteit megismerve olyan művekkel töltsse fel az adatbázist, amelyek (újra)megjelentetésével régóta adós a hazai tudományos könyvkiadás, illetve amelyek az egyes intézmények oktatási gyakorlatában fontos szerepet kapnak. Mindez a korábban megjelent, ám sok esetben már csak nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhető művek mellett új kéziratok publikálását is jelenti. Egyaránt cél az értékmentés és a friss publikációk támogatása, aminek költségét a kiadó saját forrásból fedezi. Digitális könyvkiadási programja keretében az Akadémiai Kiadó szerzői számára díjmentes online publikációs lehetőséget kínál, teljes körű kiadói szolgáltatással.

A MeRSZ meredeken emelkedő látogatottsága igazolta a tudományos és szakkönyvkiadás digitális transzformációjáról alkotott kiadói elképzelést, ugyanakkor az elmúlt évek azt is megmutatták, hogy a szerzők részéről – bár egyre csökkenő mértékben – továbbra is érzékelhető igény van a hagyományos megjelenési formára is. Éppen ezért kiadói folyamatainkat úgy alakítottuk, hogy a beérkezett, szakmai és formai bírálaton elfogadott kéziratok számára a digitális kiadás mellett hatékony és gyors nyomtatott megjelenést is tudjunk biztosítani.